

ДИСКУСІЇ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Василь Сіренко

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
академік НАПрН України,
головний науковий співробітник відділу теорії держави
і права Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
заслужений діяч науки і техніки,
народний депутат України (III–IV скликань)
(м. Київ, Україна)

УДК 347

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ПРО СТЯГНЕННЯ ЗАБОРГОВАНОСТІ З ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

АНОТАЦІЯ. За даними Міністерства юстиції України та численних публікацій, в Україні не виконується понад 90 % судових рішень, а це рішення на мільярди гривень.

У цьому абсурдному явищі невиконання судових рішень принцип невідворотності покарання виявився абсолютно проігнорованим. Особливо гнітюча картина у сфері діяльності юридичних осіб. Найпоширенішими причинами невиконання судових рішень такими особами є відсутність у боржників фінансових і матеріальних засобів. Пропонується вирішення цієї проблеми на прикладі порівняння зі стягненням заборгованості з боржників аліментів.

Окресливши відмінність між реалізацією принципів відповідальності юридичних та фізичних осіб, автор описує ситуацію правового глухого кута та пропонує вихід із нього.

Звертається увага на органічно неминучий зв'язок між юридичною особою і фізичними особами у вигляді її засновників і так званих бенефіціарів. Фізична особа, засновуючи юридичну особу, трансформує свою індивідуальну фізичну діяльність у діяльність юридичної особи, яка повністю контролюється і спрямовується її засновником – фізичною особою та керівним складом юридичної особи. І чисельність персоналу, і напрям, і умова діяльності юридичної особи контролюються і якомога докладніше регламентуються засновником юридичної особи. При цьому весь дохід юридичної особи перебуває у руках засновника. Таким чином, пропонується боргові стягнення, що виникли в процесі діяльності юридичної особи, накладати на отримані засновником доходи від такої діяльності. Акцентується увага на тому, що цей підхід до відповідальності засновників вже практикується у відносинах між державою і юридичними особами, засновником яких є держава.

Звертається увага на те, що держава намагається примусити юридичні особи до виконання судових рішень через заборону виїзду за кордон керівників юридич-

© Василь Сіренко, 2018

них осіб при невиконанні судових рішень. Оскільки обмеження виїзду за кордон керівників юридичних осіб-боржників визначається судьями залежно від їх особистого тлумачення закону й обставин, що виникли, це призводить до частого ухилення керівників-боржників від цього виду забезпечення виконання рішення суду про стягнення заборгованості. У зв'язку з цим необхідно імперативно зобов'язати суддів ухвалювати обов'язкові рішення, обмежувати виїзд за кордон засновників і керівників юридичних осіб-боржників, якщо факт ухилення від виконання судового рішення незаперечно встановлено.

Окремо звертається увага на нездатність служби судових виконавців забезпечити належний правопорядок у виконанні судових рішень загалом та інститут приватних виконавців зокрема. Пропонується створити спеціальний відділ поліції з повноваженнями щодо законодавчого розслідування майнового стану боржників.

Крім того, ухилення від виконання судових рішень, що супроводжується приховуванням майна або фінансових коштів, має розглядатись як адміністративне правопорушення з боку боржника і каратись великими штрафами для керівників і засновників на користь державного бюджету з частковим відшкодуванням витрат на утримання поліцейських органів, які здійснюють виконання судових рішень.

Ключові слова: виконання судових рішень; відповідальність юридичних осіб; відповідальність засновників юридичних осіб; судові виконавці.

Проблема виконання судових рішень в Україні не просто актуальна, а й має катастрофічний характер. За даними Міністерства юстиції України та численних публікацій, в Україні не виконується понад 90 % судових рішень.

На риторичне запитання: “Навіщо закони приймати, якщо їх не виконувати?”, в Україні десятиліттями політична еліта не може дати відповідь. Невиконаними залишаються судові рішення на мільярди гривень. Фактично це легальне узаконене злодійство, за яке ніхто не несе реальну відповідальність.

У цьому абсурдному явищі невиконання судових рішень принцип невідворотності покарання виявився абсолютно проігнорованим. Особливо гнітюча картина невиконання судових рішень у сфері діяльності юридичних осіб.

Неповернені кредити банку, неоплачена орендна плата й отримані товари та ще тисяча варіантів встановлених у судовому порядку і не оплачених послуг та взаєморозрахунків залишаються у розпорядженні боржників через невиконання судових рішень.

Найбільш поширеними причинами невиконання судових рішень юридичними особами є відсутність у боржників фінансових і матеріальних засобів.

Судові виконавці безпорадно розводять руками перед кредиторами, підтверджуючи документально відсутність матеріальних та фінансових коштів у боржників. Виходить, такби мовити, узаконена тупикова/без-

вихідна ситуація: судове рішення є, а стягувати нічого. Однак така ситуація тільки на перший погляд є безвихідною.

Вихід є. І тут найголовнішу роль повинні відіграти державний примус до виконання судових рішень. Такий підхід вже успішно продемонстрований через ініціативи Міністерства юстиції України щодо стягнення заборгованості з аліментників-боржників. Викликають захоплення ті узаконені численні види правового примусу до погашення заборгованості аліментників.

Закон чітко б'є по больових точках поведінки аліментників, і вони змушені були повернути борги своїм дітям. Щось подібне необхідно застосувати і в сфері діяльності юридичних осіб. Тут ми наптовхуємося, здається, на нездоланну перешкоду – відмінність принципів відповідальності юридичних і посадових осіб. Кожна особа відповідає тільки за свої дії, а тому відповідальність юридичної особи обмежується її можливостями відшкодування боргу згідно з судовим рішенням, а фізична особа окремо своїми можливостями.

І ці можливості юридичних та фізичних осіб не перетинаються і не поєднуються. Такий загальнотеоретичний підхід до реалізації принципів юридичної відповідальності юридичних та фізичних осіб і призвів до абсурдного глухого кута при виконанні судових рішень юридичними особами.

Відсутність фінансових і матеріальних можливостей для виконання судового рішення юридичною особою ставить хрест на виконанні боргових зобов'язань і судових рішень у десятки й сотні мільйонів гривень.

Така практика невиконання судових рішень стала безвихідною і для кредиторів, які почали активно наймати вибивальників боргів у вигляді банківських колекторів або просто найманих силовиків, здатних здійснювати вимагання з насильством для погашення судом встановлених боргів.

Все це змушує шукати теоретичний вихід із цього правового глухого кута.

Звернемо увагу на органічно неминучий зв'язок між юридичною особою та фізичними особами у вигляді її засновників і так званих бенефіціарів.

Практично фізична особа, засновуючи юридичну особу, трансформує свою індивідуальну фізичну діяльність у діяльність юридичної особи, яка повністю контролюється і направляє її засновником – фізичною особою та керівним складом юридичної особи. І чисельність персоналу, і напрям, і умова діяльності юридичної особи контролюються і якомога докладніше регламентуються засновником юридичної особи.

Немає такої діяльності юридичної особи та її керівництва, яка була б непідконтрольна його керівнику – фізичній особі.

Крім цього, вся користь, вигода, дохід юридичної особи і навіть її доля в сенсі продовження діяльності перебувають у руках засновника юридичної особи.

Виходить так, що доходи у вигляді дивідендів та інших платежів від діяльності юридичної особи отримав засновник – фізична особа, а борги, які виникли, і їхнє погашення обмежуються обов'язками перед кредиторами тільки юридичної особи. Це явно нелогічно і несправедливо.

Доходи, отримані засновником від діяльності юридичної особи, також повинні залучатися до погашення боргу юридичною особою, хай не в повному обсязі її боргу, але третину боргу юридичної особи цілком справедливо віднести на майно засновника. При цьому слід звернути увагу на той факт, що цей підхід до відповідальності засновників вже практикується у відносинах між державою і юридичними особами, заснованими державою.

Так, згідно зі ст. 56 Конституції України кожен громадянин має право і засновані ним юридичні особи мають право на відшкодування збитків, завданих їм заснованими державою організаціями і посадовими особами, зокрема за рішенням міжнародних судів. Коли відбувається судова тяжба між державою Україна та громадянином України або юридичною особою України, ми маємо приклад того, як засновник відповідає за дії заснованих ним органів або посадових осіб. Отже, юридична особа та фізична особа (його засновник) пов'язані нерозривно існуючою організаційною “пуповиною” в організаційному, матеріальному, фінансовому та правовому значенні.

Тому, за умови неможливості виконання юридичною особою своїх боргових зобов'язань, справедливо буде звертати вимоги виконання обов'язку юридичною особою на її засновника – особу фізичну хоча б у розмірі третьої частини існуючого боргу. Про те, що засновники як розпорядники майна юридичної особи мають можливість ховати майно, блокувати рахунки в банках, вдаватися до інших хитрощів, щоб не платити борги юридичних осіб, факт загальновідомий. Однак без залучення до відповідальності засновників юридичних осіб виконувати судові рішення щодо боргів юридичних осіб, коли вони ухиляються від виконання судових рішень, практично неможливо, а отже, неможливо домогтися дотримання правопорядку в сфері діяльності нефізичних осіб.

Слід звернути увагу на те, що держава намагається примусити юридичні особи до виконання судових рішень через заборону виїзду за кордон керівників юридичних осіб при невиконанні судових рішень. Проте

ця ідея дуже недосконала і непослідовно оформлена чинним законодавством. Коли керівник юридичної особи за невиконання судового рішення оголошується невиїзним за кордон, засновник його легко змінює на іншого керівника, а новий керівник вільно користується правом виїзду за кордон. Тому необхідно обмежити право виїзду за кордон не тільки керівника, а й засновників, при цьому незалежно від суми боргу юридичної особи. Найрізноманітніші види обмежень і примусів до засновників та керівників юридичних осіб-боржників є больовою точкою, здатною змусити юридичну особу і її засновників виконати рішення суду щодо боргових зобов'язань.

Слід звернути увагу і на той факт, що обмеження виїзду за кордон керівників юридичних осіб-боржників визначається суддями залежно від їхнього особистого тлумачення закону й обставин, що виникли. Якщо врахувати, що судді в наших судах дуже чуйні до прохань правопорушників і зазвичай нехтують потребами потерпілих, то часті випадки, коли обмеження права на виїзд боржників не застосовується судом. Знаходять незаконні, часом такі, що суперечать здоровому глузду, виправдувальні мотиви, і боржники залишаються непокараними.

Тому необхідно імперативно зобов'язати суддів приймати обов'язкові рішення, обмежувати виїзд за кордон засновників і керівників юридичних осіб-боржників, якщо факт ухилення від виконання судового рішення незаперечно встановлено.

До засновників і керівників боржників, окрім обмеження виїзду за кордон, повинні застосовуватися ті самі заходи, які нині застосовуються до аліментників-боржників відповідно до чинного законодавства, включаючи і громадські роботи за ухилення від виконання судових рішень.

Необхідно звернути увагу і на організаційно-правове становище служби судових виконавців, які при навмисному невиконанні судових рішень юридичними особами виявилися безпорадними і безсилими. Замість реальних активних дій вони затівають довге, ні до чого не зобов'язуюче листування між судовими виконавцями і боржником, яке, як правило, закінчується тим, що у боржника немає ні матеріальних, ні фінансових коштів і за борги платити нічим. На цьому стягнення боргів служби судових виконавців закінчується, і Міністерство юстиції України констатує, що 90 % судових рішень не виконується.

Це стало гучною актуальною проблемою, оскільки на Заході, куди наші ліберали так старанно прагнуть, виконання судових рішень свята справа, інакше як домогтися реального встановлення правопорядку в суспільстві.

Однак служба судових виконавців перебуває у тому організаційно-правовому стані, в якому вона точно нездатна забезпечити належний правопорядок у виконанні судових рішень.

Законодавець намагається знайти вихід із цього явно ненормального становища, коли судові рішення не виконуються, введенням інституту приватних виконавців. Але цей паліатив явно нездатний вирішити цю серйозну і важливу проблему. Все тому, що приватні виконавці найбільше зацікавлені у власних прибутках, а не в суворому виконанні судових рішень. Уже зараз кредиторам, які звернулися до них, приватні виконавці пропонують зробити авансовий платіж у розмірі 2 % від суми боргу на оплату їхніх послуг. При цьому немає жодної гарантії у виконанні самого судового рішення у витребуванні боргу.

З цього випливає, що кредитор платить приватному виконавцю за відтворення самої роботи, а не за результат із повернення боргу, в якому він зацікавлений.

На мою думку, інститут приватних виконавців не виправдає надій і Міністерства юстиції України як автора цього проекту.

Приватні виконавці мають практично ті самі повноваження, що й державні виконавці, а цього явно недостатньо для реального виконання судових рішень.

Виконанням судових рішень, зважаючи на серйозність проблеми, на моє переконання, повинен займатися спеціально створений відділ поліції з особливими поліцейськими функціями.

Крім повноважень, встановлених у законі про поліцію, цей відділ повинен бути наділений повноваженнями щодо законодавчого розслідування майнового стану боржників, які вони навмисне приховують.

Поліцейські в ролі державних виконавців повинні мати повноваження розслідувати, де перебуває майно боржників, якщо вони його приховують, явно ухиляючись від виконання судових рішень.

Ухилення від виконання судових рішень, що супроводжується приховуванням майна або фінансових коштів, має розглядатись як адміністративне правопорушення з боку боржника і каратись великими штрафами для керівників і засновників на користь державного бюджету з частковим відшкодуванням витрат на утримання поліцейських органів, які здійснюють виконання судових рішень.

В Україні невиконання судових рішень юридичними особами перетворилося в узаконене злодійство, на якому боржники наживаються, а ошукані кредитори зазнають мільйонних збитків.

Суспільство не може й далі терпіти це знущання над законом і справедливостю.

Василь Сіренко

В Україну спрямовуються іноземні інвестиції, завирує господарське життя, встановиться такий бажаний і необхідний правопорядок, а капітали, вкрадені боржниками, стануть інвестувати і розвивати новий бізнес із новими робочими місцями і доходами працівників.

Час повною мірою застосувати принцип невідворотності покарання за правопорушення до юридичних осіб-боржників, що ухиляються від виконання судових рішень.

Загальний аналіз стану і проблем виконання судових рішень у сфері діяльності юридичних осіб з урахуванням масового невиконання судових рішень показує і вимагає абсолютно нових підходів у правовому регулюванні цих відносин. Очевидно, що потрібно принципово нове законодавство щодо забезпечення виконання судових рішень у сфері діяльності юридичних осіб.

Тут необхідні як інституційні (“нові органи”), так і функціональні зміни.

При цьому, ґрунтуючись на прислів'ї “За позику – віддяка” (“Долг платежом красен”), повинні бути виключені терміни позовної давності щодо боржників – узаконених злодіїв чужого майна.

Гарантування виконання судових рішень щодо боргів юридичних осіб є забезпеченням довгоочікуваного правопорядку в Україні у сфері господарської діяльності.

Vasyl Sirenko

ON THE ISSUE OF EXECUTION OF COURT DECISIONS ON DEBT COLLECTION FROM LEGAL ENTITIES

ABSTRACT. According to the Ministry of Justice of Ukraine and numerous publications, in Ukraine the rate of court decisions which are not complied with exceeds 90 %, and such decisions concern billions of Hryvnias.

In this absurd situation of non-compliance with court decisions the principle of unavoidability of punishment is apparently completely disregarded. The picture is most frustrating in the context of legal entities. The most common reason why such entities disregard court decisions is that the debtors have no financial and material resources. The article suggests how to solve this problem through an example involving a comparison with debt collection from alimony debtors.

Having outlined the differences in implementation of the principles of liability applicable to legal entities and individuals, the author describes the situation of legal impasse and offers a way out of it.

The author highlights an organically inevitable link between a legal entity and individuals, particularly, its founders and the so-called beneficiaries. Establishing a legal entity, an individual transforms his/her individual physical activity into the activity of a

www.pravoua.com.ua

ПРАВО

УКРАЇНИ

legal entity which is entirely controlled and guided by its founder – an individual and legal entity's management. And the number of staff, the areas and the condition of legal entity's operation is controlled and regulated, to the largest extent possible, by the legal entity's founder. And at the same time, the whole income of the legal entity is at the disposal of the founder. Thus, the author suggests that the debts arising in the course of a legal entity's operation should be recovered at the expense of income earned by the founder from such operation. It is emphasized that such an approach to liability of founders has already been practiced within the framework of relations of the State and legal entities founded by the State.

The author notes that the State is trying to make legal entities comply with court decisions by prohibiting senior management of legal entities to travel abroad in case of failure to comply with court decisions. Since judges apply such a prohibition to travel abroad to chief officers of legal entities – debtors based on their personal interpretation of law and relevant circumstances, this entails frequent evasion by chief officers -debtors of this measure aimed at securing the execution of a court decision on debt collection. In this regard, it is essential to bound judges in the imperative manner to pass binding decisions and restrict the right of legal entity's founders and chief officers to travel abroad if the fact of evading a court decision is indisputably established.

A particular emphasis is laid on the inability of officers of the court enforcement service to ensure appropriate law and order for the execution of court decisions in general and the institute of private enforcers in particular. It is suggested that a special police department should be established and granted the authority for legislative investigation of the debtor's property status.

Furthermore, evasion of court decisions accompanied by concealment of property or financial resources should be regarded as an administrative offense by the debtor and be punishable by large fines charged from chief officers and founders in favor of the State budget, with partial reimbursement of the costs pertaining to maintenance of the police agencies which enforce court decisions

KEYWORDS: execution of court decisions; liability of legal entities; liability of founders of legal entities; court enforcement officers.